

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ У 1991-2012 РОКАХ

У статті наведено та проаналізовано нормативно-правову базу щодо розвитку кооперації в Україні у період 1991-2012 рр. Виявлено недоліки існуючого законодавчого забезпечення та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: правове забезпечення, кооперація, сільськогосподарська кооперація, споживча кооперація, кредитна кооперація, сільськогосподарський виробничий кооператив, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

Finashyna G.

THE LEGISLATIVE SUPPORT OF THE COOPERATION DEVELOPMENT IN UKRAINE IN 1991-2012

The legislative support of the cooperation development in Ukraine for the period 1991-2012 is described and analyzed in the article. The shortcomings of the existing legislative provision are found out and the ways to avoid them are proposed.

Keywords: legislative support, cooperation, agricultural cooperation, consumer cooperation, credit cooperation, agricultural production cooperative, agricultural service cooperative.

Кооперація є необхідним, важливим та пріоритетним трансформаційним заходом у різних галузях народного господарства, а особливо – в аграрному секторі економіки України. Враховуючи обмеженість ресурсного потенціалу та низьку інвестиційну привабливість сільського господарства, кооперація стає особливо важливою для держави, адже має ряд переваг для стабільного розвитку аграрної сфери. За умови ефективного функціонування кооперативних форм господарювання можливе вирішення гострих організаційно-економічних проблем дрібних сільськогосподарських товаровиробників (приватних та фермерських господарств). Нині у більшості розвинутих країн кооперативний сектор посідає провідні позиції, на відміну від сільського господарства України, тому передусім необхідно сконцентрувати зусилля на створенні досконалої правової бази для активного розвитку кооперації в Україні.

Особливості розвитку кооперації висвітлено в працях відомих вчених минулого: Р. Оуена¹, Ш. Жіда², М. Туган-Барановського³, О. Чаянова⁴.

Проблематика розвитку кооперативного руху та його законодавчого забезпечення відобразилася у працях багатьох вітчизняних науковців. А. П. Макаренко вважає, що кооперативне підприємництво відрізняється від інших організаційно-правових форм господарювання соціальною спрямованістю своєї діяльності, дотриманням, як правило, особливих кооперативних принципів і морально-етичних норм⁵.

С.Д. Гелей досліджує історію кооперативного руху, теоретичні основи кооперації та правові засади діяльності кооперативних організацій в Україні⁶. Засади розвитку кооперації охарактеризовані у підручниках науковців Львівської комерційної академії: «Історія споживчої кооперації України»⁷, «Історія кооперативного руху»⁸.

В.В. Гончаренко розглядає кооперативну діяльність як таку, що здійснюється кооперативами (кооперативними товариствами, спілками) з орієнтацією на задоволення внутрішніх потреб діяльності кооперативу, котрі користуються послугами останнього. Метою діяльності кооперативу є не отримання прибутку, а надання більш дешевих та якісних послуг своїм членам і скорочення їхніх витрат на споживчі чи бізнесові потреби⁹.

За словами відомого вченого В.В. Зіновчука, специфічною ознакою формування правового поля сільськогосподарської кооперації в Україні є те, що головним завданням законодавчої та нормативно-правової роботи на сучасному етапі є відродити, „створити заново” кооперативи в аграрному секторі економіки¹⁰.

На думку Р.В. Мавліханової, під виробничою кооперацією слід розуміти організаційно-правову форму організації виробництва і праці, засновану на пайовій власності і спрямовану на отримання прибутку з метою його подальшого розподілу в залежності від кількості та якості праці і задоволення потреб членів кооперативу¹¹.

Варто звернути увагу на праці В. В. Каран¹², В. І. Семчика¹³, О. О. Погрібного¹⁴, Н. Ю. Федоришина¹⁵, в яких розкриваються окремі аспекти імплементації в Україні міжнародних стандартів споживчої кооперації. Деякі питання правового забезпечення розвитку кооперативного руху та споживчої кооперації в Україні висвітлені в працях С. О. Гладкого¹⁶ та Ю. С. Шемшученка¹⁷.

Питання правового забезпечення кооперації були і є дискусійними, що зумовлює актуальність подальших досліджень із цього питання.

Метою статті є аналіз та виявлення недоліків правового забезпечення розвитку кооперації в Україні у період 1991-2012 рр. та розробка пропозицій щодо їх усунення.

Перший крок незалежної України до розвитку кооперації – прийняття Закону України «Про споживчу кооперацію» 10.04.1992 р.¹⁸, що спрямований на відродження і зміцнення демократичних основ споживчої кооперації, захист інтересів її членів і сільського населення як споживачів. Споживча кооперація незалежна у своїй діяльності від органів державного управління, політичних та інших громадських організацій. Забороняється будь-яке втручання, що може обмежувати права споживчої кооперації або перешкоджати їх здійсненню, коли це не передбачено законом. Первинною ланкою споживчої кооперації є споживче товариство – самостійна, демократична організація громадян, які на основі добровільності членства і взаємодопомоги за місцем проживання або роботи об'єднуються для спільного господарювання з метою поліпшення свого економічного і соціального стану. Основним документом, що регулює діяльність споживчого товариства, є статут. Вищим органом управління споживчого товариства є загальні збори його членів, які приймають статут, визначають розміри вступного та обов'язкового пайового внеску, обирають керівні та контрольні органи товариства, а також вирішують інші питання, пов'язані з його діяльністю. Кожний член користується на загальних зборах споживчого товариства правом одного голосу незалежно від розміру пайового внеску, і це право не може передаватися іншим особам. Власність споживчої кооперації є однією з форм колективної власності. Власність споживчої кооперації є недоторканною, перебуває

під захистом держави й охороняється законом нарівні з іншими формами власності. Споживчі товариства мають повну господарську самостійність, покривають свої витрати за рахунок доходів від своєї господарської діяльності та забезпечують схоронність власності споживчої кооперації¹⁹.

Справжнє відродження кооперативної системи почалося з прийняттям Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р.²⁰. Його прийняття свідчить про зміну ставлення держави до кооперативної форми ведення сільськогосподарського виробництва. Відповідно до цього закону за цілями, завданнями і характером діяльності кооперативи поділяються на виробничі та обслуговуючі. Виробничі кооперативи здійснюють господарську діяльність на засадах підприємництва з метою отримання доходу. Обслуговуючі кооперативи спрямовують свою діяльність на обслуговування сільськогосподарського та іншого виробництва учасників кооперації. Обслуговуючі кооперативи створюються для надання комплексу послуг, пов'язаних із виробництвом, переробкою, збутом продукції рослинництва, тваринництва, лісівництва і рибництва. Обслуговуючі кооперативи, здійснюючи задоволення потреб членів кооперативу, не ставлять за мету отримання прибутку. Обслуговуючі кооперативи надають послуги відповідно до статуту іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу. Залежно від виду діяльності вони поділяються на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні. До переробних кооперативів належать кооперативи, які займаються переробкою сільськогосподарської сировини (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і напівфабрикатів із льону, коноплі, лісо- і пиломатеріалів тощо). Заготівельно-збутові кооперативи здійснюють заготівлю, зберігання, передпродажну обробку, продаж продукції, надають маркетингові послуги тощо. Постачальницькі кооперативи створюються з метою закупівлі та постачання засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; виготовлення сировини і матеріалів та постачання їх сільськогосподарським товаровиробникам. Сервісні кооперативи здійснюють технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, еколого-відновні роботи, здійснюють ветеринарне обслуговування тварин і племінну роботу, займаються телефонізацією, газифікацією, електрифікацією в сільській місцевості, надають медичні, побутові, санаторно-курортні, науково-консультаційні послуги, послуги з введення бухгалтерського обліку, аудиту та інше. У разі поєднання кількох видів діяльності утворюються багатофункціональні кооперативи. Кооперативи можуть на добровільних засадах утворювати об'єднання, які, в свою чергу, здатні утворювати об'єднання вищого рівня за галузевими чи територіальними ознаками²¹.

Проте більшість проблем, пов'язаних із функціонуванням кооперативів в економічній системі держави, вирішено не було. Тому було прийнято Закон України «Про кооперацію» 10.07.2003 р.²², згідно з яким метою кооперації є задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю. Основними завданнями кооперації є: підвищення життєвого рівня членів кооперативів, захист їх майнових інтересів і соціальних прав; створення системи економічної і соціальної самопомоги населення та суб'єктів господарювання; залучення у виробництво товарів, робіт, послуг, додаткових трудових ресурсів, підвищення трудової і соціальної активності населення; створення і розвиток інфраструктури, необхідної для провад-

ження господарської та іншої діяльності кооперативів з метою зростання матеріального добробуту їх членів та задоволення потреб у товарах і послугах; сприяння сталому розвитку та становленню засад демократичного розвитку суспільства²³.

Детальне опрацювання кожного із зазначених законів дає можливість визначити основні особливості кооперації, незалежно від її виду (табл. 1), що полягають у її принципах²⁴, а саме: добровільність вступу та безперешкодний вихід із кооперативної організації; соціальна справедливість, взаємодопомога та співробітництво; рівне право голосу під час прийняття рішень (один член кооперативу - один голос); вільний вибір напрямів і видів діяльності; демократичний контроль за діяльністю кооперативних організацій та їх посадових осіб з боку членів кооперативних організацій; безпосередня участь членів кооперативної організації в її діяльності.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз законів України «Про споживчу кооперацію», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про кооперацію»*

Назва закону	Завдання закону	Визначення кооперації
ЗУ «Про споживчу кооперацію»	Визначає правові, економічні та соціальні основи діяльності споживчої кооперації в Україні.	<i>Споживча кооперація в Україні</i> - це добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської діяльності з метою поліпшення свого економічного та соціального стану.
ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію»	Визначає правові, організаційні, економічні та соціальні умови діяльності кооперативів у сільському господарстві та їх об'єднань.	<i>Сільськогосподарська кооперація</i> – система сільськогосподарських кооперативів, об'єднань, створених з метою задоволення економічних потреб членів кооперативу.
ЗУ «Про кооперацію»	Визначає правові, організаційні, економічні та соціальні основи функціонування кооперації в Україні.	<i>Кооперація</i> - система кооперативних організацій, створених з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб своїх членів.

* Складено за: *Про споживчу кооперацію: Закон України від 10.04.1992 № 2265-ХІІ // Голос України. – 1992. – 9 травня; Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 № 469/97-ВР // Голос України. – 1997. – 13 серпня; Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 № 1087-ІV // Голос України. – 2003. – №160. – 28 серпня.*

Слід зазначити, що держава приділяла і приділяє значну увагу розвитку саме сільськогосподарської кооперації. Про це свідчить прийняття ряду нормативно-правових актів, а саме:

1. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів» від 31.08.2000 р.²⁵, метою якого є активізація становлення і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, створення правових, організаційних і соціально-економічних умов щодо їх розвитку. Цим наказом було затверджено Програму становлення і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як непри-

буткових організацій, завданнями якої є: через відродження і розвиток сільськогосподарської кооперації сприяти незворотності процесів аграрної реформи, ринкової трансформації сільського господарства та відродження українського села як першооснови розбудови демократичного суспільства в Україні; координувати діяльність щодо створення і підтримки мережі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, формування цілісного кооперативного руху в сільському господарстві, взаємодії кооперативів з іншими суб'єктами господарювання у формуванні аграрного ринку в Україні; забезпечити формування суб'єктів сільського господарства України на кооперативних засадах, що знаходиться під контролем, у володінні та діятиме в інтересах вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Відповідно, Програма становлення і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій не виконувалась і не виконується повною мірою і не зацікавила господарів сільськогосподарських підприємств²⁶.

2. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» від 19.12.2000 р.²⁷, метою якого є створення сприятливих умов для розвитку кооперативного сектора економіки, реалізації підприємницької ініціативи громадян, забезпечення зайнятості широких верств населення та посилення їх соціального захисту. Основне завдання цього Указу – визнати одним із важливих напрямів реалізації структурних змін в економіці України та формування її багатокладності розвиток кооперативного руху. З цією метою Кабінет Міністрів України, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації мали розробити та затвердити заходи на 2001-2003 рр. щодо: підтримки розвитку кооперативного руху в сферах матеріально-технічного забезпечення, заготівлі, збуту та переробки продукції, виробничого, побутового, соціально-культурного обслуговування; створення мережі сільськогосподарських обслуговуючих, промислових, транспортних, житлових та будівельних кооперативів, багатофункціональних товариств у системі споживчої кооперації; розвитку кредитних спілок, кооперативних банків і товариств для взаємного страхування; розширення закупівель сільськогосподарської продукції у населення, зокрема через мережу споживчої кооперації²⁸. Після прийняття цього нормативно-правового акту та Указу Президента України від 8 серпня 2002 року № 694 (694/2002) «Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку»²⁹ було затверджено наступний нормативно-правовий акт.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003-2004 роки» від 12.12.2002 р.³⁰, метою якої є активізація розвитку на кооперативних засадах сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, у тому числі агроторгових домів, розширення їх присутності на біржовому ринку, використання виробничого потенціалу та інфраструктури споживчої кооперації і на цій основі підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності. Основними завданнями Програми є: вдосконалення нормативно-правової бази з питань створення та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; сприяння формуванню на кооперативних засадах елементів інфраструктури аграрного ринку – агроторгових домів, заготівельних пунктів, оптових продовольчих та плодоовочевих ринків тощо; активізація процесу формування конкурентного середовища шляхом сприяння функціонуванню альтернативних комерційним структурам маркетингових каналів просування продукції до споживачів, що контролюються сільськогосподарськими товаровиробниками; стимулювання процесу самоорганізації сільськогосподарських товаровиробників і

сільського населення для проведення на кооперативних засадах сільськогосподарських робіт, здійснення зооветеринарних заходів, спільного використання майна, надання технологічних, соціально-побутових та інших послуг³¹. Досягнення мети Програми та виконання її завдань потребує здійснення цілеспрямованих заходів, один із яких – розробити і затвердити рекомендації щодо формування матеріально-технічної бази обслуговуючих кооперативів за рахунок залучення майна підприємств і організацій та майна спільної власності громадян, отриманого в процесі реформування колективних сільськогосподарських підприємств, а також за рахунок інших не заборонених законодавством джерел. Це сприяло затвердженню наступного нормативно-правового документа.

4. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Рекомендацій щодо створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з використанням майнових паїв або часток в майні, що знаходиться у спільній частковій власності колишніх членів реорганізованих колективних сільськогосподарських підприємств» від 18.03.2003 р.³², метою якого є збереження та підвищення ефективності використання цілісних майнових комплексів, що знаходяться у спільній частковій власності колишніх членів реорганізованих колективних сільськогосподарських підприємств, та створення на базі цього майна сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Рекомендації визначають порядок створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на базі майнових паїв або часток у майні, що знаходиться у спільній частковій власності колишніх членів реорганізованих колективних сільськогосподарських підприємств; можуть застосовуватись у випадках, коли співвласники майна пайового фонду або майна спільної часткової власності колишніх членів реорганізованих колективних сільськогосподарських підприємств разом отримують у натурі належні їм майнові паї або частки у спільному майні і мають намір створити неприбуткові сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, в яких власник майнових паїв або частки у спільному майні та споживач цих послуг поєднуються в одній особі³³.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19.09.2007 р.³⁴ Актуальність розроблення і прийняття цієї Програми зумовлена потребою у невідкладному вжитті заходів для забезпечення розвитку сільського господарства і сільських територій. Одна з причин виникнення ряду проблем в аграрній сфері України – проведення неефективної державної політики щодо створення умов для розвитку кооперативних та інших некомерційних об'єднань сільськогосподарських товаровиробників у сфері заготівлі, переробки, реалізації продукції та фінансового і транспортного обслуговування товарних потоків. У завданнях Програми, що стосуються розвитку підприємництва та вирішення проблем зайнятості на селі, зазначено: «стимулювання розвитку обслуговуючих кооперативів та інших об'єднань»³⁵.

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо активізації роботи з розвитку тваринництва» від 20.08.2008 р.³⁶: передбачає надання бюджетної підтримки особистим селянським господарствам, а також створенню і функціонуванню сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із заготівлі, переробки та збуту продукції тваринництва, штучного осіменіння тварин, створенню й утриманню культурних пасовищ і суб'єктів малого підприємництва на селі³⁷.

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року» від 03.06.2009 р.³⁸. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003-2004 роки»³⁹ одним із заходів мала стати розробка проекту Державної програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2010 року (термін виконання - четвертий квартал 2004 р.). Як бачимо, вчасно цей захід реалізовано не було: «Державна цільова економічна програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року» була затверджена лише у 2009 р. і втратила чинність у 2011 році згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм» від 22 червня 2011 року №704⁴⁰.

8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 23.12.2010 р. – було передбачено видатки на державну підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у сумі 5 000 тис. грн.⁴¹ З метою раціонального використання цих коштів було прийнято наступний нормативно-правовий документ.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів» від 9.03.2011 р.: цей Порядок визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою «Державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів»⁴². Але 5.12.2011 р. Кабінет Міністрів України видає Розпорядження «Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству аграрної політики та продовольства на 2011 рік»⁴³, згідно з яким необхідно здійснити перерозподіл видатків державного бюджету шляхом зменшення обсягу видатків розвитку за програмами 2801150 «Державна підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів» на суму 5000 тис. гривень та 2801170 «Фінансування заходів по захисту, відтворенню та підвищенню родючості ґрунтів» на суму 5000 тис. гривень і збільшення обсягу таких видатків за програмою 2801590 «Часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів» на суму 10000 тис. гривень⁴⁴. Це свідчить про непослідовність і неузгодженість політики держави щодо підтримки розвитку обслуговуючої кооперації.

10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі» від 13.02.2012 року⁴⁵, відповідно до якої бюджетні кошти спрямовуються на ряд заходів, серед яких – підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, але як саме буде здійснено цю підтримку, – незрозуміло.

Варто зазначити, що Генеральна Асамблея ООН визначає кооперативи як один «з найважливіших чинників соціально-економічного розвитку» і «викорінювання бідності». Резолюцією від 23 жовтня 2011 року⁴⁶ 2012 рік було оголошено Міжнародним роком кооперативів і рекомендовано всім державам – членам ООН з відповідними організаціями в цілому використати проведення цього року «для надання підтримки розвитку кооперативів і підвищення обізнаності щодо їх внеску у соціально-економічний розвиток», тобто сталий розвиток аграрного сектора, зорієнтований на задоволення не лише нинішнього, а й майбутніх поколінь⁴⁷.

На сьогодні потенціал сільськогосподарської кооперації в Україні залишається нереалізованим. Кількість виробничих кооперативів у 2002-2010 рр. постійно знизувалась⁴⁸.

Інша тенденція спостерігалася щодо обслуговуючих кооперативів: на початок 2009 року в Україні було зареєстровано 496 обслуговуючих кооперативів, на 1 січня 2010 року їх кількість зросла до 645. Станом на початок 2012 року в Україні було зареєстровано 774 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, що на 30,5% більше, ніж у 2011 р.⁴⁹. Але більшість із них створювалася лише «на папері» з метою отримання можливого державного фінансування.

Існуюча законодавча база України щодо розвитку кооперації має ряд недоліків та неузгодженостей, що стримує розвиток кооперативних процесів:

1. Згідно із ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» виробничі кооперативи мають здійснювати господарську діяльність на засадах підприємництва з метою отримання доходу⁵⁰. Поняття підприємництва закріплені в Господарському кодексі України⁵¹, відповідно до ст. 42 якого підприємство – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Тому в статусі виробничого кооперативу не відобразилася основна ознака, притаманна суб'єктам підприємницької діяльності, – отримання прибутку, а не доходу.

2. З одного боку, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи не ставлять за мету отримання прибутку (ст. 2 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію»)⁵², тому не належать до суб'єктів підприємницької діяльності, а з іншого, – їхня державна реєстрація здійснюється в порядку, передбаченому для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності (ст. 6 «Про сільськогосподарську кооперацію»)⁵³. Безперечно, що така неоднозначність має усуватися.

3. Подвійне оподаткування обслуговуючих кооперативів. У Податковому кодексі України (ст. 157)⁵⁴ обслуговуючий кооператив не внесено до переліку не-прибуткових установ та організацій, і він оподатковується на загальних підставах.

4. Активізація кооперативного руху можлива також за умови розвитку інтеграційних процесів між обслуговуючими кооперативами та кредитними спілками. Хоча з 2001 року в Україні і діє ЗУ «Про кредитні спілки»⁵⁵, такого співробітництва не відбувається. Станом на 30.09.2011 р. кількість кредитних спілок в Україні становила 610, на 30.09.2010 р. – 679, на 30.09.2009 р. – 821. Розвиток кредитної кооперації в Україні стримують відсутність загальнодержавної системи гарантування вкладів членів кредитних спілок (як це спостерігається щодо вкладників банків); відсутність нормативно-правових та інституційних умов розвитку фінансової інфраструктури ринку кредитної кооперації; недостатність реальних механізмів захисту прав членів кредитних спілок, що є одночасно їх власниками та клієнтами.

5. Нерозвиненість споживчої кооперації та відсутність її підтримки з боку Центральної спілки споживчих товариств України (Укоопспілки), що не сприяє відродженню і зміцненню споживчих товариств, захисту інтересів її членів і сільського населення. Негативно також впливає відсутність цілеспрямованості та системності державної політики щодо підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації.

З метою усунення недоліків та неузгодженостей правового забезпечення розвитку кооперації в Україні пропонуємо наступне: узгодити ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» з Господарським, Податковим та Цивільним кодексами України; прийняти в подальшому ЗУ «Про сільськогосподарську виробничу коопера-

цію», «Про сільськогосподарську обслуговуючу кооперацію», «Про кредитну кооперацію»; розробити чітку, послідовну Державну та Регіональні програми розвитку сільськогосподарської кооперації, що спрямовуватимуться на правове, інформаційне, консультативне і методичне забезпечення діяльності кооперативів, а також передбачення фінансово-кредитної підтримки.

Отже, в Україні існуючі правові умови не сприяють розвиткові кооперативного руху, хоча будь-яка кооперація (сільськогосподарська, споживча, кредитна) здатна забезпечити ефективну реалізацію ресурсного потенціалу країни, збереження робочих місць, соціальний розвиток сільських територій. Саме кооперація є одним із важливих напрямів реалізації структурних змін в економіці України та формуванні її багатуокладності, тому потребує адекватного правового забезпечення щодо її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- ¹ Оуэн Р. Избранные сочинения. – Москва-Ленинград, 1950. – Т. 1. – С. 293.
- ² Жид Ш. Кооперация. – Санкт-Петербург: Прометей, 1909.
- ³ Туган-Барановский М. И. Земельная реформа и кооперация. – Москва, 1918.
- ⁴ Чайнов А.В. Краткий курс кооперации. – Москва: Кооперативное изд-во, 1925. – 78 с.
- ⁵ Макаренко А. П. Теория и история кооперативного движения. – Москва: ИКЦ "Маркетинг", 2002. – 328 с.
- ⁶ Гелей С., Пастушенко Р. Теория та історія кооперації: Підручник. – Київ, 2006. – С. 329.
- ⁷ Аліман М., Бабенко С., Гелей С. та ін. Історія споживчої кооперації України: Підручник для студентів кооперативних вузів / Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1996. – 384 с.
- ⁸ Бабенко С., Гелей С., Гончарук Я. та ін. Історія кооперативного руху : підручник для студентів кооперативних вузів / Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1995. – 410 с.
- ⁹ Гончаренко В. В. Кредитна кооперація. Форма економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) – Київ: Глобус, 1998. – 330 с.
- ¹⁰ Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – 2-е вид., доп. і перероб. – Київ: Логос, 2001. – 380 с.
- ¹¹ Мавліханова Р. В. Виробничі кооперативи як суб'єкти цивільного права: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2005. – 19 с.
- ¹² Каран В. В. Міжнародний кооперативний альянс та провідні тенденції розвитку кооперативного руху в Східноєвропейському регіоні // Культура народів Причорномор'я. – 2005. – № 57. – Т. 2. – С. 68-73.
- ¹³ Кооперативне право: Підручник / За ред. В. І. Семчика. – Київ: Ін Юре, 1998. – 230 с.
- ¹⁴ Погрібний О., Семчик В. Стан та перспективи розвитку кооперативного права // Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5 т. – Т. 4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / За ред. Ю. С. Шемшученка. – Харків: Право, 2008. – С. 126-151.
- ¹⁵ Федоришин Н. Ю. Міжнародне кооперативне співробітництво як форма економічної інтеграції // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сб. науч. трудов. Ч. 1: Развитие внешнеэкономических связей, трансграничного сотрудничества, вопросы обеспечения безопасности и конкурентоспособности. – Донецк, 2009. – С. 214-221.
- ¹⁶ Мацко М. А. Правова база розвитку і функціонування споживчої кооперації України. // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2006. – Вип. 21. – 316 с. – (Серія економічна).
- ¹⁷ Шемшученко Ю. С. Правові засади розвитку кооперативного руху в Україні // Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України ХХІ століття: Збірник наукових праць учасників конференції. – Київ: Укркоопосвіта, 2001. – 345 с.

---

¹⁸ Про споживчу кооперацію: Закон України від 10.04.1992 № 2265-XII // *Голос України*. – 1992. – 9 травня.

¹⁹ Там само.

²⁰ Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 № 469/97-ВР // *Голос України*. – 1997. – 13 серпня.

²¹ Там само.

²² Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV // *Голос України*. – 2003. – №160. – 28 серпня.

²³ Там само.

²⁴ Там само.

²⁵ Про розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: Наказ Міністерства аграрної політики від 31.08.2000 р. № 168 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo-law.kiev.ua/192258.html>.

²⁶ Там само.

²⁷ Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах: Указ Президента України від 19.12.2000 р. № 1348/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1348/2000>.

²⁸ Там само.

²⁹ Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку: Указ Президента України від 08.08.2002 р. № 694/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/694/2002>.

³⁰ Про затвердження Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003-2004 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2002 р. № 1858 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1858-2002-%D0%BF>.

³¹ Так само.

³² Про затвердження Рекомендацій щодо створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з використанням майнових паїв або часток в майні, що знаходиться у спільній частковій власності колишніх членів реорганізованих колективних сільськогосподарських підприємств: Наказ Міністерства аграрної політики від 18.03.2003 р. № 67 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.1414.0>.

³³ Там само.

³⁴ Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. №1158 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>.

³⁵ Там само.

³⁶ Про заходи щодо активізації роботи з розвитку тваринництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2008 № 729 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/729-2008-%D0%BF>.

³⁷ Там само.

³⁸ Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 р. № 557 // *Урядовий кур'єр*. – 2009. – № 103. – 12 червня.

³⁹ Див.: Про затвердження Програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на 2003-2004 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2002 р. № 1858 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1858-2002-%D0%BF>.

⁴⁰ Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 // *Урядовий кур'єр*. – 2011. – №121. – 7 липня.

⁴¹ Про Державний бюджет України на 2011 рік: Закон України від 23.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>.

⁴² Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: Постанова Кабінету Міністрів України від 9.03.2011 р. № 272 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/272-2011-%D0%BF>.

---

⁴³ Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству аграрної політики та продовольства на 2011 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5.12.2011 р. № 1222-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-pererозpodil-dejakih-vidatkiv-derzhavnogo-byudzhetu-pere-doc79943.html>.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.02.2012 р. № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=347224&cat_id=35491.

⁴⁶ Резолюція № 64/136 Генеральної Асамблеї ООН від 23.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/information-centre/un-days>.

⁴⁷ Молдаван Л. В. Місце і роль кооперативів у сталому розвитку аграрного сектора України // Кооперативний маркетинг в агробізнесі: проблеми і перспективи розвитку в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Міжнародному року кооперативів (м. Житомир, 5-7 квітня 2012 р.). – Житомир: Вид-во ЖНАЕУ, 2012. – 394 с.

⁴⁸ Щодо першочергових напрямів підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні: аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/817>.

⁴⁹ В кожне село – по кооперативу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zemno.org.ua/39-кооперація>.

⁵⁰ Див.: Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 № 469/97-ВР // Голос України. – 1997. – 13 серпня.

⁵¹ Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

⁵² Див.: Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 № 469/97-ВР // Голос України. – 1997. – 13 серпня.

⁵³ Там само.

⁵⁴ Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

⁵⁵ Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 № 2908-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2908-14/page>.